

УДК 349.3

DOI <https://doi.org/10.15421/392178>

Малюга Л. Ю.,

*доктор юридичних наук, доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ МИТНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

PROBLEMS AND IMPROVEMENT AREAS OF LEGAL REGULATION OF CUSTOMS AUTHORITIES EMPLOYEES' SOCIAL PROTECTION IN UKRAINE

Стаття присвячена визначенню потреб і можливостей вдосконалення правового регулювання в Україні соціального захисту працівників митних органів. Зазначається, що нинішнє правове регулювання соціального захисту працівників митної служби характеризується множинною проблемою, серед яких: відсутність належних інклюзивних підходів у кадровій політиці в митних органах, що зумовлює ризики для працівників, які є особами з інвалідністю, для вагітних працівниць тощо; формальне й фрагментарне окреслення в Митному кодексі України окремих заходів соціального захисту працівників митних органів. Не розв'язаність виокремлених проблем правового регулювання соціального захисту працівників митних органів створює додаткові соціально-правові ризики для рівня соціальної безпеки працівників митних органів, а також демотивує таких працівників, що є додатковим чинником для кадрової кризи в системі органів публічної служби. На розв'язання цих проблем автором пропонується створити й схвалити Концепцію забезпечення стандартів гідної праці й соціальної безпеки посадових осіб митних органів на період до 2030 року, що сприятиме забезпеченню інклюзивно орієнтованого підходу в кадровій політиці в зазначених державних органах, зокрема шляхом: забезпечення гендерної рівності серед працівників; створення здорового психологічного клімату в митних органах; створення умов для інтеграції в трудове життя осіб з інвалідністю та молодих працездатних громадян без досвіду роботи шляхом надання їм можливості працевлаштуватись у митних органах. Також пропонується внести низку змін до Митного Кодексу України, зокрема в частині вдосконалення правового регулювання житлового забезпечення посадових осіб митних органів, медичного забезпечення та охорони здоров'я посадових осіб митних органів і членів їхніх сімей, а також регламентування в Кодексі заходів щодо допомоги на поховання посадових осіб митних органів. У висновках до статті узагальнюються результати дослідження та вказується потреба дослідження подальших перспектив правового регулювання соціального захисту працівників митних органів в Україні.

Ключові слова: митні органи, працівники, соціальна безпека, соціальний захист, соціальні ризики, Державна митна служба України.

The article focuses on identifying the needs and opportunities for improving the legal regulation of social protection of customs authorities employees in Ukraine. The paper highlights that today the legal regulation of social protection of customs employees is characterized by a number of problems, including the lack of appropriate inclusive approaches to personnel policy in the customs authorities, which causes risks for employees with disabilities, pregnant employees, etc.; formal and fragmentary delineation of certain measures of customs employees' social protection in the Customs Code of Ukraine. Unresolved issues of the legal regulation of customs employees' social protection create additional socio-legal risks for the level of social security of customs personnel, and demotivate the employees, which is an additional factor for the personnel crisis in the public service system. To solve these problems, the author proposes to create and approve the Conception of ensuring the standards for decent work and social security of customs officials for the period up to 2030, which will help to implement an inclusive approach to personnel policy in this government agency by means of ensuring gender equality among employees; creating a healthy psychological climate in the customs authorities; creating conditions for the integration of persons with disabilities and young able-bodied citizens without work experience into the working life by giving them the opportunity to work in the customs authorities. It is also proposed to make a number of amendments to the Customs Code of Ukraine, in particular, to improve the legal regulation of housing for customs officials, medical care and health care of customs officials and their families, including the regulation of funeral assistance for customs officials. The conclusions summarize the results of the research and emphasize the need for further analysis of the legal regulation of customs employees' social protection in Ukraine.

Key words: customs authorities, employees, social security, social protection, social risks, the State Customs Service of Ukraine.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси, мотивовані проєвропейськими прагненнями України, що за останні роки лише посилились, «стали поштовхом для нового етапу реформ, спрямованих на вдосконалення діяльності державно-правових інститутів влади» [1, с. 12]. Водночас у рамках таких трансформацій досить незначна увага держави приділяється саме потребам забезпечення соціального захисту працівників в Україні. Мало того, як зазначають вчені, в нашій країні все частіше окреслюється стала тенденція до десоціалізації України, що демонструє формальний відхід держави від ідеї розбудови України в якості соціальної держави. За таких умов «гуманістичний вияв трудового права блокується поступовим поширенням ідеї меркантицентризму, трансформуючи трудове право в право ринку праці, в межах якого виробнича функція цієї галузі права помітно переважає соціальну» [2, с. 278]. З огляду на це Е.Л. Ковалюмнус вважає, що зупинити процес десоціалізації сфери праці в Україні може пріоритезація інститутів захисту трудових і соціальних прав людини [3, с. 171]. Щонайперше, вказана проблема стосується забезпечення соціального захисту працівників:

1) які виконують важливі для належного функціонування держави службово-трудові завдання;

2) для яких у нормативно-правовій площині фрагментарно регламентовані заходи соціального захисту, що є або декларативними, або нееквівалентними:

а) соціально-правовій значимості трудової діяльності цих працівників;

б) соціальним ризикам і ризикам для життя та здоров'я цих працівників, пов'язаних з виконанням ними службово-трудових завдань.

В окресленому контексті особливої уваги заслуговують саме працівники митних органів, соціальний захист яких:

1) регламентований не на належному рівні;

2) не зазнав особливих змін у контексті його правового регулювання, попри масштабну реформу, здійснювану в фіскальній сфері в 2019 році, унаслідок якої було утворено Державну митну службу України (Держмитслужбу).

Аналіз наукової літератури та невирішені раніше питання. Хоча на сьогодні перспективи вдосконалення правового регулювання соціального захисту працівників митних орга-

нів ще не розглядалися вітчизняними ученими, слід зазначити, що над становленням актуальної наукової думки щодо сутності та проблематики соціального захисту вже активно працювали вітчизняні науковці, серед яких: О.В. Басай [4], М.І. Іншин [5], О.Л. Кучма [6], М.В. Мельник [7], С.М. Синчук [8], Д.І. Сіроха [9] та інші українські юристи-трудовики. Наукові напрацювання цих та інших вчених становитимуть теоретичне підґрунтя для визначення перспектив вдосконалення правового регулювання соціального захисту працівників митних органів, що і становить **мету** цієї наукової статті. Окреслена мета досягатиметься шляхом виконання наступних завдань:

1) встановити концептуально-стратегічні можливості забезпечення належного рівня соціальної безпеки працівників митних органів;

2) з'ясувати потребу та можливості вдосконалення стандартів соціального захисту працівників митних органів, встановлених у Митному кодексі України;

3) узагальнити результати наукового дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Критичний аналіз митного законодавства, Положення про Держмитслужбу, Правил внутрішнього службового розпорядку апарату Держмитслужби та Кодексу етичної поведінки працівників Держмитслужби, дозволяє зробити висновок, що на сьогоднішній день удосконалення правового регулювання соціального захисту працівників митних органів доцільно здійснювати в межах таких напрямів:

1. Створення та схвалення Кабінетом Міністрів України Концепції забезпечення стандартів гідної праці та соціальної безпеки посадових осіб митних органів на період до 2030 року. На сьогоднішній день будь-яка сучасна соціальна та правова держава, враховуючи Україну, повинна створювати комплекс сприятливих умов, за яких людина може реалізувати власне право на соціальну безпеку й соціальний захист, зокрема, шляхом створення відповідних концептуально-стратегічних і програмних актів, в яких окреслюватимуться перспективи мінімізації негативного впливу соціальних ризиків, що впливають на людину і громадянина. У цьому контексті вбачається потреба у створенні й схваленні пропонованої Концепції, в якій буде особливий акцент поставлено на

забезпеченні інклюзивно орієнтованого підходу в кадровій політиці в митних органах, а саме:

1) забезпечення гендерної рівності в митних органах;

2) створення здорового психологічного клімату в митних органах, в рамках якого відсутніми буде булінг, дискримінація за будь-якою ознакою (статі, релігійних поглядів, мови, національності тощо) та інша принижуюча людську гідність працівника митних органів поведінка (чи то від колег, чи то від керівництва);

3) створення умов для інтеграції в трудове життя (шляхом реалізації доступу до публічної служби в митних органах) осіб з інвалідністю;

4) розширення можливостей для залучення до трудової діяльності в митних органах молодих працездатних громадян без досвіду роботи (однак без шкоди для функціонування таких державних органів) та інше.

2. Внесення змін до Митного кодексу України у частині посилення рівня соціального захисту посадових осіб митних органів і членів їхніх сімей. Підвищення рівня соціального захисту працівників митних органів є закономірним відображенням людиноцентристської парадигми розвитку України, що має значне соціально-правове значення:

1) засвідчує євроінтеграційні прагнення нашої держави;

2) сприяє підвищенню мотивації працівників митних органів дотримуватись вимог трудової (службової) дисципліни, а отже, підвищуватиме продуктивність праці та знижуватиме толерантність цих осіб до корупції, що є суттєвою загальнодержавною проблемою [10, с. 23–25] і особливо актуальною проблемою саме для митної сфери [11, с. 224–227].

З огляду на вказане вбачається потреба у вдосконаленні правового регулювання:

1) житлового забезпечення посадових осіб митних органів. Житлове забезпечення працівників (головним чином тих, які мають статус професійних публічних службовців) українськими вченими [див., напр.: 12, с. 9; 13, с. 47] справедливо тлумачиться в якості одного з найважливіших елементів соціального захисту, зважаючи на те, що:

а) бажання працівника реалізувати право на житло, поряд із грошовим забезпеченням, є його ефективним заохочувальним стимулом до продуктивної та тривалої (в контексті реалізації

права на стабільні службово-трудова правовідносини) трудової діяльності;

б) на професійних публічних службовців поширюються різноманітні обмеження та заборони, передбаченні законодавством, що не дозволяють їм паралельно здійснювати економічну, іншу оплачувану діяльність, яка є несумісною з посадою органу публічної служби.

Додатково слід урахувати й те, що професійна публічна служба в окремих сферах (зокрема, в митній сфері) безпосередньо пов'язана із численними ризиками для життя та здоров'я службовця. Наслідком вказаного є те, що кваліфіковані працівники не можуть бути повною мірою вмотивованими реалізувати своє право на працю шляхом зайняття посади в органі публічної служби, з недостатньо конкурентним (в порівнянні з приватним сектором) розміром грошового забезпечення, з невисоким рівнем соціальної безпеки загалом та з існуючими ризиками для життя та здоров'я працівника (зокрема, працівники митних органів в рамках своїх повноважень запобігають та протидіють контрабанді, здійснюють боротьбу з порушеннями митних правил на митній території України). Результатом цього є загострення кадрової кризи органів публічної служби загалом та Держмитслужби, зокрема. Дозволяє вирішити це питання збалансування державою соціальних ризиків і соціального захисту працівників, щонайперше, житлового забезпеченням таких працівників.

У контексті питання, що нами досліджується, слід констатувати, що питання житлового забезпечення посадових осіб митних органів врегульоване ст. 586 Митного кодексу (далі – МК) України, однак, з урахуванням викладеного потребує вдосконалення. Головним чином, доцільно перше речення частини 1 вказаної статті Кодексу викласти в такій редакції: *«Посадовим особам митних органів надається службове житло в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, з урахуванням вимог цієї статті Кодексу»*. Крім того, порівнюючи рівень житлового забезпечення, передбаченого законодавцем для працівників поліції, військовослужбовців та інших працівників з особливим службово-трудова статусом, вбачається потреба в доповненні МК України відповідними нормами;

2) медичного забезпечення та охорони здоров'я посадових осіб митних органів та членів їхніх

сімей. Критично аналізуючи ст. 587 «Медичне забезпечення та охорона здоров'я посадових осіб митних органів та членів їхніх сімей» МК України крізь призму аналогічних статей чинного законодавства, в яких регламентуються відповідні гарантії для інших груп працівників, можемо дійти висновку, що працівники митних органів невикористовуються в таких гарантіях. Так, приймаючи той факт, що завдання, котрі виконуються Держмитслужбою пов'язані зі значними ризиками для життя та здоров'я посадових осіб митних органів, цілком очевидною є потреба збалансування таких ризиків доповненням гарантій медичного забезпечення та охорони здоров'я посадових осіб митних органів та членів їхніх сімей. У зв'язку із цим, пропонуємо викласти частину 1 ст. 587 МК України в такій редакції:

«Правом на безоплатне медичне обслуговування у державних та комунальних закладах охорони здоров'я можуть користуватись:

1) посадові особи митних органів та члени їхніх сімей, які проживають разом з ними;

2) посадові особи митних органів, які були звільнені з митних органів за станом здоров'я, у зв'язку із скороченням штату, та члени їхніх сімей, які проживають разом із ними (дружина (чоловік), діти до 18 років, а в разі їх навчання у вищих навчальних закладах – до 23 років);

3) члени сімей посадових осіб митних органів, які загинули (померли) під час виконання ними службових обов'язків, а саме: дружина (чоловік), якщо вона (він) не одружилися вдруге, діти до 23 років, діти з інвалідністю з дитинства (незалежно від віку).

Члени сімей посадових осіб митних органів, які загинули (померли) під час виконання ними службових обов'язків, мають право на безоплатне санаторно-курортне лікування та оздоровлення один раз на два роки, а саме: дружина (чоловік), якщо вона (він) не одружилися вдруге, діти до 18 років (в разі їх навчання у вищих навчальних закладах – до 23 років), діти з інвалідністю з дитинства (незалежно від віку)».

3) допомоги на поховання посадових осіб митних органів. Вітчизняний учений В.В. Андрійв цілком справедливо зазначає, що вказаний захід соціального захисту досить часто ігнорується законодавцем, а сама така допомога в силу свого специфічного характеру «майже не розглядається у наукових працях із соціального

забезпечення» [14, с. 20]. Що стосується працівників митних органів, то відповідний захід соціального захисту взагалі не згадується в МК України (хоча, наприклад, в законодавстві про прокуратуру відповідний захід безпосереднім чином регламентується на рівні законодавчого акту). З огляду на це, вбачається потреба в доповненні Кодексу ст. 590-1 такого змісту:

«Поховання посадових осіб митних органів, який загинув (помер) у зв'язку з виконанням службових обов'язків, або звільненого з посади, який помер внаслідок заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди здоров'ю, пов'язаних з виконанням службових обов'язків, здійснюється за рахунок коштів, що виділяються Держмитслужбі в порядку й розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України».

Висновки. Правове регулювання соціального захисту працівників митної служби в Україні натеper характеризується множинністю проблем, серед яких:

1) формальне окреслення в Митному кодексі України заходів соціального захисту працівників митних органів;

2) відсутність належних інклюзивних підходів у кадровій політиці в митних органах, що обумовлює ризики для працівників, які є особами з інвалідністю, для вагітних працівниць тощо.

Як вбачається, наявність зазначених проблем створює додаткові соціально-правові ризики для рівня соціальної безпеки працівників митних органів, що є неприпустимим для сучасної соціальної та правової держави, котрою є Україна. Викладені в науковому аналізі пропозиції щодо вдосконалення національного законодавства в частині оптимізації регулювання соціального захисту працівників митних органів лише окреслює перспективні шляхи комплексного вдосконалення:

1) нормативно-правових та організаційно-правових засад трудової діяльності вказаних працівників;

2) засад забезпечення соціальної безпеки працівників митних органів принаймні на рівні регламентування соціальної безпеки інших службовців (наприклад, прокурорів, поліцейських тощо).

Отже, можемо дійти висновку, що порушене в науковій статті питання потребує подальшого, глибшого науково-практичного дослідження, котре доцільно здійснити вже в межах дисертаційного (монографічного) дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Максимович А.М. Адміністративно-правове регулювання дисциплінарної відповідальності працівників Державного бюро розслідувань : дис. ... д-ра філос. з права : 081. Київ, 2021. 210 с.
2. Пузанова В.В. Вияв гуманізму у випадках припинення трудових правовідносин. *Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі* : матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф., м. Житомир, 18 квітня 2019 р. Житомир : ЖНАЕУ, 2019. С. 278–280.
3. Ковалюмнус Е.Л. Правовий механізм захисту трудових та соціальних прав суддів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2021. 246 с.
4. Басай О.В. Правове забезпечення соціального захисту безробітних в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2005. 199 с.
5. Іншин М.І., Сіроха Д.І. Соціальний захист в Україні: сутність, проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми соціального права*. 2016. Вип. 2. С. 14–18.
6. Андріїв В.М., Кучма О.Л., Сіньова Л.М. Забезпечення пільгами як різновид соціальної функції держави : навчальний посібник. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2017. 523 с.
7. Мельник В.П. Міжнародно-правове регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю у сфері реабілітації та праці: теоретико-правовий підхід. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 1 (22). С. 63–67.
8. Синчук С.М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 422 с.
9. Іншин М.І., Сіроха Д.І. Соціальний захист осіб з інвалідністю в умовах правової держави: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми соціального права*. 2018. Вип. 4. С. 14–17.
10. Hladky V.V. Criminometric Analysis of Corruption Permissiveness and Conditions of Pricing in Corrupt Services. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2019. Vol. 26. № 2. P. 22–34.
11. Олійник Д.О. Методичні засади оцінювання рівня корупції та її злочинних проявів у митній сфері. *Право і суспільство*. 2017. № 4. С. 223–228.
12. Бідюкова М.С. Житлове забезпечення як вид матеріального забезпечення працівників ОВС. *Форум права*. 2006. № 3. С. 9–15.
13. Коломоєць П.В. Шляхи удосконалення правового регулювання гарантій реалізації трудових прав поліцейських. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Вип. 2. Ч. 3. С. 44–49.
14. Андріїв В.В. Допомога на поховання як вид соціальної підтримки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 35. Ч. 2. Т. 2. С. 20–23.